

Ks. Mirosław Gogolik

CATECHETICAL PASTORAL MINISTRY" - DISPUTE OVER THE CONCEPT

Duszpasterstwo katechetyczne – spór o pojęcie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5186-769X> E-mail: mirgo@amu.edu.pl

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2024.34.10>

Wstęp

Wypełnienie Chrystusowej misji głoszenia Ewangelii i urzeczywistnianie doświadczenia Dobrej Nowiny dokonuje się we wspólnocie Kościoła partykularnego, Kościoła diecezjalnego wszczepionego w określoną przestrzeń społeczno – kulturową. W ten sposób Kościół powszechny rodzi wspólnoty uczniów, którzy uobecniają Ciało Chrystusa. Zadanie głoszenia Dobrej Nowiny, powierzone Apostołom przez Jezusa Chrystusa, realizuje wspólnota Kościoła między innymi w działalności katechetycznej. Jak czytamy w Katechizmie Kościoła Katolickiego, *bardzo wczesnie nazwano katechezą całość wysiłków podejmowanych w Kościele, by formować uczniów i pomagać ludziom wierzyć, że Jezus jest Synem Bożym, ażeby przez wiarę mieli życie w Jego imię, by wychowywać ich i kształtować w tym życiu i w ten sposób budować Ciało Chrystusa*¹.

W niniejszym opracowaniu ukazana została analiza terminu „duszpasterstwo katechetyczne” pod kątem pewnego doprecyzowania znaczenia i posługiwania się powyższym pojęciem w obszarze refleksji naukowej prowadzonej w ramach teologii praktycznej.

1. „Duszpasterstwo katechetyczne” – analiza pojęcia w dokumentach Kościoła i literaturze

Podjmując analizę współczesnych dokumentów nauczania Kościoła w temacie katechizacji, począwszy od dokumentu Kongregacji ds. Duchowieństwa z roku 1971 tj. *Ogólnej Instrukcji Katechetycznej*, przez kolejno Adhortację Apostolską Jana Pawła II *Catechesi tradendae* (1979) oraz *Dyrektorium ogólne o katechizacji* (1997), aż po *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, wydane przez Konferencję Episkopatu Polski w roku 2001, zauważyć możemy pojawienie się nowego pojęcia, dla określenia konkretnego wymiaru działalności katechetycznej, a mianowicie „duszpasterstwa katechetycznego”.

Jak zauważa Adam Przybecki, pojęcie to w ostatnich czasach przeniosło się również i na dobre zagościło w wielu publikacjach z zakresu teologii i katechetyki. Tenże fakt skłonił wyżej wspomnianego Autora do podjęcia dyskusji nad znaczeniem pojęcia „duszpasterstwo katechetyczne”, aby – jak twierdzi Adam Przybecki – zaistniała sytuacja niejasności, nie spowodowała niebezpieczeństwa całkowitego rozmycia sensu podstawowych pojęć, co w następstwie doprowadzić może do terminologicznego bałaganu².

Wspomniany Autor pojawienie się i funkcjonowanie w potocznym języku kościelnym pojęć „duszpasterstwo liturgiczne” czy „duszpasterstwo katechetyczne”, określa jako efekt pewnego skrótu myślowego, opisującego misję duszpasterską Kościoła w obszarze liturgii bądź katechizacji. Zauważa jednakże, iż *problem jednak zaczyna nabierać zupełnie nowego wymiaru, kiedy to potoczne, obiegowe czy kolokwialne sformułowanie wchodzi, zarówno do języka oficjalnych dokumentów kościelnych jak i publikacji naukowych. Wtenczas musi zrodzić się pytanie o sens tego określenia! Można by ewentualnie tolerować coś takiego, gdyby*

¹ Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 4, Pallottinum 1994, (dalej KKK).

² Por. A. Przybecki, *Quaestiones theologiae pastoralis disputatae, Polskie konteksty i inspiracje*, Poznań 2015, s. 59.

choć próbowano osłabić jego wymowę, poprzedzając dodatkowym terminem, np. „tak zwane”. Sygnalizowałby on pewne specyficzne jego rozumienie³.

Konieczność doprecyzowania stosowania omawianego podjęcia, jako „nielogicznego” Adam Przybecki uzasadnia analizą pojęcia „duszpasterstwo”, podkreślając, *gdy uświadomimy sobie, czym jest duszpasterstwo, a także – czy istnieje jakoweś duszpasterstwo, które nie byłoby zarazem katechetycznym, liturgicznym, itd. Jest ono bowiem pojęciem szerszym niż tylko sama katechizacja czy liturgia, a wspomniane rzeczywistości są tymi płaszczyznami, które obok diakonii wzajemnie dopełniają wszystkiego, co w Kościele nazywamy duszpasterstwem*⁴. Autor w dalszej części publikacji, analizuje szczegółowo fragmenty wspomnianych powyżej dokumentów katechetycznych Kościoła, w których pojawia się termin „duszpasterstwo katechetyczne”, zwracając uwagę i w większości pojęciem tym opisywana jest rzeczywistość katechezy parafialnej, a pojawienie się tegoż terminu polskich tłumaczeniach dokumentów Stolicy Apostolskiej, może wynikać z braku precyzyjnego odpowiednika określenia w języku polskich⁵. Uzasadniając powyższą tezę Autor odwołuje się do języka niemieckiego, w którym funkcjonują dwa nieco różne słowa – „*Seelsorge*” i „*Pastoral*”, które w większości przypadków tłumaczy się u nas wyłącznie na polskie „duszpasterstwo”. *Brakuje bowiem w języku polskim drugiego rzeczownika, który odpowiadałby owemu „Pastoral”*⁶. Jednak jak twierdzi Adam Przybecki, pewnym nadużyciem było zastosowanie pojęcia „duszpasterstwo katechetyczne” na szeroką skalę w *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce*, z roku 2001. Pojawienie się tegoż pojęcia w dokumencie Konferencji Episkopatu Polski, osadzić należy – jak twierdzi Autor – w szerszym kontekście refleksji nad duszpasterstwem dzieci i młodzieży, które w chwili powrotu nauki religii do polskich szkół w roku 1990, odsłoniło prawdę o zaniedbaniach na gruncie duszpasterstwa parafialnego. *Prowadzone bowiem przy świętyni nauczanie religii przestaniało bolesną prawdę o tym, że w większości parafii, poza tą formą aktywności, nie istniało jakiegokolwiek świadomie zorganizowane duszpasterstwo dzieci i młodzieży. Powodowało to sprowadzenie duszpasterstwa młodego pokolenia chrześcijan wyłącznie do organizowanego w salkach parafialnych nauczania religijnego, które od czasu do czasu, zależnie od sytuacji w danej parafii, przeplatano elementami duszpasterstwa ogólnego, np. spowiedzią z okazji pierwszego piątku miesiąca lub, w okresie wielkopostnym, nabożeństwem Drogi Krzyżowej. Jeszcze przez pierwszych kilka lat ponownej obecności w szkole panowało przekonanie, że owo – jak mówiono – wejście do szkoły rozwiąże wszelkie problemy duszpasterstwa dzieci i młodzieży*⁷. Użyte w *Dyrektorium katechetycznym Kościoła katolickiego w Polsce*, pojęcie „duszpasterstwo katechetyczne” – jak argumentuje Adam Przybecki – miało wpłynąć pozytywnie na odbiór szkolnych lekcji religii, a użycie pojęcia „katecheza parafialna dzieci i młodzieży” i organizacja dodatkowych zajęć w parafii, mogłaby spotkać się z oporem wiernych⁸.

2. „Duszpasterstwo katechetyczne” w obszarze katechetyki

Kontynuując analizę pojęcia „duszpasterstwo katechetyczne”, warto sięgnąć do *Słownika Katechetycznego*, wydanego przez Wydawnictwo Salezjańskie w 2007 roku. Ubaldo Gianetto, Autor hasła „duszpasterstwo katechetyczne” w tymże Słowniku, odwołując się do stwierdzenia zawartego w *Catechesi tradendae*, iż katecheza „zachowuje swój charakter duszpasterski, w jakim rozważał ją Synod. To jej szersze pojęcie nie sprzeciwia się pojęciu katechezy w ściślejszym znaczeniu, które niegdyś ogólnie utrzymywało się wykładach dydak-

³ Tamże, s. 60.

⁴ Tamże.

⁵ Tamże, s. 61-66

⁶ Tamże, s. 68, Szerzej Adam Przybecki omawia to zagadnienie na stronach 38-42 cytowanej publikacji.

⁷ Tamże, s. 68-69.

⁸ Por. tamże, s. 70.

tycznych, mianowicie prostemu nauczaniu formuł wyrażających wiarę”⁹, wskazuje na dużo wcześniejsze pojawienie się tezy o zakorzenieniu katechezy w duszpasterstwie. Odwołuje się i potwierdza powyższą tezę kilkoma faktami, między innymi:

- utworzeniem w roku 1959 w czasopiśmie „*Vérité et Vie*”, nowej rubryki pod nazwą „*Pastorale catéchétique*” z artykułami Josepha Colomba,
- zmianą w okresie 1958-1968 nazwy Wyższego Instytutu Katechetycznego w Paryżu na Wyższy Instytut Duszpasterstwa Katechetycznego,
- zmianą nazwy czasopisma „*Catéchèse*” na „*Revue de Pastorale Catéchétique*” w roku 1960,
- zmianą nazwy Francuskiego Dyrektorium Katechetycznego z 1964 roku na „*Directorie de Pastorale Catéchétique*”,
- zmianą struktury organizacyjnej Instytutu Katechetyki, na Wydziale Nauk Pedagogicznych, Papieskiego Uniwersytetu Salezjańskiego, który od roku 1981 związał się Wydziałem Teologicznym, tworząc międzywydziałowy Instytut Duszpasterstwa Młodzieży¹⁰.

Warto w tym miejscu przytoczyć także cytowane przez Autora hasła słownikowego, uzasadnienie podane we włoskim czasopiśmie „*Catechesi*”, które w sposób następujący opisuje pojęcie „duszpasterstwa katechetycznego”: *Skoro katecheza jest nauczaniem, to jednak nie ma na celu wiedzy religijnej, ale prawdziwą mentalność wiary, istotną dla życia w wierze w konkretnych sytuacjach jednostek i społeczeństwa. W ten sposób katecheza jest z konieczności inicjacją do życia liturgiczno-sakramentalnego, w którym sprawowane są sakramenty wiary, ażeby całe życie wszczepione w tajemnicę zbawienia było uświęcane u podstaw i w każdym jego przejawie, umożliwiając kontakt z tajemnicą paschalną Chrystusa. Jest też formacją do życia eklezjalnego, które ze wspólnoty wierzących w Chrystusa czyni komunię życia, miłości i prawdy*¹¹.

Analizując funkcjonujące w przestrzeni katechetycznej pojęcie „duszpasterstwa katechetycznego”, istotne jest – jak już to wykazał Adam Przybecki – spojrzenie na działanie katechetyczne w szerszym ujęciu pastoralnym. Podstawową formą duszpasterstwa zwyczajnego – jak czytamy w *Leksykonie teologii pastoralnej* jest *przepowiadanie słowa Bożego, sprawowanie liturgii i posługa pasterska. Wszystkie formy duszpasterstwa zwyczajnego są ze sobą powiązane i warunkują się wzajemnie*¹². Przepowiadanie słowa Bożego w rzeczywistości posługi duszpasterskiej dokonuje się formie pierwszego głoszenia słowa – ewangelizacji lub misji, homilii głoszonych w czasie sprawowania liturgii oraz w ramach katechizacji dzieci, młodzieży i dorosłych. Szczególne miejsce w katechizacji zajmuje katecheza parafialna, która nazywana jest także podstawową formą wtajemniczenia chrześcijańskiego dzieci i młodzieży we wspólnotę Kościoła. Jak podkreśla Kazimierz Misiaszek w cytowanym *Leksykonie teologii pastoralnej*, katecheza parafialna *jawi się jako rodzaj wychowania religijnego, które pragnie zabezpieczyć pełny i integralny jego wymiar. Dlatego potrzebę mówienia o katechezie parafialnej można zrozumieć w odniesieniu do lekcji religii oraz w relacji do chrześcijańskiej formacji dokonującej się w grupach, ruchach i stowarzyszeniach, która – według nauczania Kościoła – posiada wymiar katechetyczny. Można także rozpatrywać katechezę parafialną w kontekście katechezy środowiskowej, kierowanej do różnych kategorii grup czy osób, które niekoniecznie muszą pochodzić z tej samej parafii. Nade wszystko jednak nie istnieje poza ogólnie rozumianą katechezą odrębny rodzaj chrześcijańskiej formacji, którą można by nazwać katechezą parafialną. (...) Określenie katecheza parafialna staje się terminem technicz-*

⁹ Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Catechesi tradendae*, nr 25, Rzym 1979. (dalej CT).

¹⁰ Por. U. Gianetto, *Duszpasterstwo katechetyczne*, [w:] Słownik Katechetyczny, Warszawa 2007, s. 211.

¹¹ Tamże, s. 211.

¹² R. Kamiński, *Duszpasterstwo zwyczajne*, [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 212.

nym lub kryterium wyróżniającym ją spośród innych form katechezy, (...) nie jest jednak kryterium precyzyjnym¹³.

3. Urzeczywistnienie „duszpasterstwa katechetycznego” w katechizacji parafialnej

Szczególnie ważnym jest świadomość, że katecheza nie kończy się w szkole, ale pierwszoplanowym miejscem dla niej jest parafia, dlatego konieczne jest podkreślenie roli i konieczności realizacji katechezy parafialnej, w którą winna zaangażować się cała wspólnota, a obejmować ma zarówno katechezę szkolną, sakramentalną oraz katechezę dorosłych.

W najnowszym *Dyrektorium o katechizacji*, wydanym w 2020 roku przez Papieską Radę do spraw Krzewienia Nowej Ewangelizacji, czytamy, iż za pośrednictwem parafii społeczności mają dostęp do środków zbawienia, z których najważniejszymi są: słowo Boże, Chrzest i Eucharystia¹⁴. Tym samym, *parafia ukazuje otwarte na wszystkich – bez wyróżniania kogokolwiek – oblicze ludu Bożego. Jest zwyczajnym środowiskiem, w którym rodzi się i wzrasta wiara. Stanowi więc bardzo odpowiednią przestrzeń wspólnotową do tego, by realizowana w niej posługa Słowa była równocześnie nauczaniem, wychowaniem i żywym doświadczeniem*¹⁵.

Odczytując aktualne znaki czasu i wnikając w specyfikę zmieniającego się społeczeństwa, wyrażającego się przede wszystkim zaniedbaniem lub nawet odrzuceniem sfery duchowej, niewątpliwie owa posługa Słowa, obejmująca nauczanie, wychowanie i żywe doświadczenie wiary, powinna nabrać charakteru misyjnego i ewangelizacyjnego. Wymowny apel kierują Autorzy *Dyrektorium o katechizacji*, wzywając do rozpoczęcia procesu misyjnego nawrócenia w ramach struktury i organizacji działań w parafii, *który nie ograniczy się do utrzymania status quo lub zapewnienia udzielania sakramentów, lecz posunie się dalej, w kierunku ewangelizacji. Parafia nie jest strukturą ułomną; właśnie dlatego, że ma wielką elastyczność, może przejąć bardzo odrębne formy, wymagające otwarcia i misyjnej kreatywności ze strony duszpasterzy i wspólnoty*¹⁶.

Niepokojącym jest fakt, który można zaobserwować obecnie, iż nie zawsze lekcje religii prowadzą do liturgii i życia wspólnoty parafialnej, dlatego w trosce o ten wymiar katechezy, warto podkreślić potrzebę gorliwego zaangażowania wszystkich członków Kościoła, zwłaszcza w katechezę parafialną¹⁷. Należy zwrócić uwagę na fakt, iż katecheza szkolna nie może się izolować od parafii, katecheza ta musi być związana z parafią, aby katechizowany czuł odpowiednią więź ze wspólnotą parafialną i z biegiem czasu nabierał większej odpowiedzialności za parafię, odnajdując swoje w niej miejsce i zadania¹⁸. W myśl nowego *Dyrektorium* parafia jako instytucja ewangelizacyjna *utrzymuje kontakt z rodzinami i z życiem ludu, i nie staje się strukturą ociężałą, odseparowaną od ludzi albo grupą wybranych zapatrzonych w samych siebie*¹⁹. Te, jakże mocne słowa, sugerują potrzebę wykorzystania każdej okoliczności, także nowych form i narzędzi do komunikacji i kontaktu z wiernymi, nie tylko z tymi, którzy są blisko wydarzeń z życia parafii, lecz także wychodzenia na peryferia i poszukiwanie, tych którzy z różnych przyczyn się zagubili.

¹³ K. Misiaszek, *Katecheza parafialna*, [w:] *Leksykon teologii pastoralnej*, Lublin 2006, s. 348.

¹⁴ Por. Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji* nr 298, Rzym 2020. (dalej DK).

¹⁵ DK 299.

¹⁶ DK 300.

¹⁷ Por. J. Kraszewski, *Po dziesięciu latach katechezy w szkole*, *Katecheta* 6 (2000), s. 4 – 10; Por. A. Potocki, *Katecheza między „niebem” a „ziemią” – między parafią a szkołą*, *Katecheta* 2 (2001), s. 13 – 22; Por. P. Tomasiak, *Charakterystyka Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, [w:] *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, Z. Marek (red.), Kraków 1999, s. 62.

¹⁸ Por. J. Charytański, *Lekcje religii w szkole a parafia*, „Przegląd Powszechny” 6 (1992), s. 403 – 415.

¹⁹ Tamże.

Pomocą w ożywieniu współpracy między parafią a katechezą szkolną, a jednocześnie kreatywnym poszukiwaniem nowych form „duszpasterstwa katechetycznego”, będzie realizacja postulatów wskazanego przez *Papieską radę ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji*, mianowicie: *wspólnota parafialna powinna oferować, szczególnie młodzieży i dorosłym, całościowe programy formacji, pozwalające przyjąć kerygmat i wcielić go w życie, smakując jego piękno. Jeśli propozycja katechetyczna nie potrafi dostosować się do innych działań duszpasterskich, istnieje ryzyko, że jawić się będzie jako teoria, z pewnością słuszną, ale pozbawioną głębszego znaczenia w życiu, a tym samym będzie jej trudno rzeczywiście ukazać wartość Ewangelii dla współczesnego człowieka*²⁰. Korelacja propozycji katechetycznych z szerokim zakresem działań duszpasterskich, zakłada między innymi włączenie dzieci, młodzieży i dorosłych w różne formy aktywności, aby sama katecheza parafialna nie była powtarzaniem formuły zajęć szkolnych.

Współpraca katechezy szkolnej z parafią winna przejawiać się przede wszystkim przez życie sakramentalne, m. in. Msze św. niedzielne i świąteczne, msze św. i spowiedź z racji I piątku miesiąca, nabożeństwa okolicznościowe oraz rekolekcje, dlatego instytucje odpowiedzialne za posługę katechetyczną winny zwracać uwagę, iż obowiązkiem katechetów, zarówno świeckich, jak i duchownych jest włączanie się w życie duszpasterskie i sakramentalne parafii. Szczególne miejsce w skutecznie prowadzonej katechezie parafialnej zajmuje katecheza sakramentalna, mająca na celu przygotowanie dzieci i młodzieży do życia sakramentalnego oraz wychowanie do życia wspólnotowego i misji.

Niewątpliwie tak rozumiane „duszpasterstwo katechetyczne” dokonujące się we wspólnocie Kościoła lokalnego winno obejmować nie tylko sferę nauczania, ale także wtajemniczenia. Dlatego posługa ta osadzona będzie przede wszystkim w wychowaniu liturgicznym, skupionym zwłaszcza na katechezie sakramentalnej i katechezie dorosłych, aby rozwijać katechezę osób ochrzczonych, w formie katechumenatu, jako stopniowego wtajemniczenia w życie sakramentalne²¹.

W duszpasterstwie parafialnym istotną rolę odgrywa także troska o ludzi starszych, chorych, niepełnosprawnych oraz biednych. Do zadań tych, szeroko rozumianych jako posługa charytatywna powołana jest *Caritas*, jako organizacja katolicka, która poprzez swoją strukturę lokalną, zwłaszcza Oddziały Diecezjalne i Parafialne Zespoły, niesie przesłanie ewangelicznej miłości wszystkim potrzebującym. W myśl najnowszego *Dyrektorium o katechizacji, praktykowanie miłosierdzia samo w sobie jest autentyczną katechizacją – katechizacją wprowadzaną w czyn, wymownym świadectwem dawanym wierzącym i niewierzącym, przejawem powiązania ortodoksji z ortopraksją: Nowa ewangelizacja nie może nie posługiwać się językiem miłosierdzia, na który składają się przede wszystkim gesty i postawy, a potem słowa*²². Katecheza osób starszych wymaga szczególnego zwrócenia uwagi na sytuację ich wiary, która może charakteryzować się siłą i ugruntowaniem, u innych zaś przeżywaną z zaciemnioną i słabą praktyką chrześcijańską, a nawet z głębokimi ranami na duszy i ciele. Katecheza w tym okresie życia powinna nieść nadzieję i ufność, a osoby starsze winny być ukazywane jako świadkowie i nauczyciele wiary dla młodszych pokoleń²³. W ten sposób posługa obejmowała będzie różne aspekty działań pastoralnych, a sama wspólnota chrześcijańska stawać się będzie pierwszą rodziną, która rodzi formuje do dojrzałej wiary²⁴.

Aktualnie w Kościele katolickim działa wiele grup i wspólnot, których celem jest pogłębione życie chrześcijańskie, gdzie we wspólnocie, grupie uczniów Chrystusa człowiek rozwija się i doskonali. Podsumowując zatem powyższą analizę określającą znaczenie termi-

²⁰ DK 303.

²¹ Por. DOK 258.

²² DK 51.

²³ Por. DOK 186-188; ChL 48.

²⁴ Por. DOK 247.

nu „duszpasterstwo katechetyczne”, warto przede wszystkim skupić się na praktycznych działaniach i dobrych ewangelicznych owocach, które na trwałe wpiszą się w funkcjonowanie wspólnot parafialnych i prowadzonego duszpasterstwa.

Bibliografia:

Źródła i dokumenty Kościoła

Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Catechesi tradendae*, Rzym 1979, (CT).

Jan Paweł II, Adhortacja Apostolska *Christifideles laici*, Rzym 1998, (ChL).

Katechizm Kościoła Katolickiego, Pallottinum. (KKK), Poznań 1994.

Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*. Pallottinum. Poznań 1997. ISBN: 83-7014-299-0. (DOK).

Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Jedność, Kielce 2020. ISBN: 978-83-8144-443-9. (DK).

Literatura i opracowania

Charytański J., *Lekcje religii w szkole a parafia*, [w:] Przegląd Powszechny, nr1992: 6, s. 403-415.

Duszpasterstwo katechetyczne, Gianetto, U., 2008. w: *Słownik Katechetyczny*, red. Gevaert, J., Misiaszek, K., Warszawa: Wydawnictwo Salezjańskie, s. 210-211.

Kamiński R., *Duszpasterstwo zwyczajne*, *Leksykon teologii pastoralnej*, Kamiński, R., Przygoda, W., Fialkowski, M., Naukowe KUL, Lublin 2006, Towarzystwo, s. 212 – 218. ISBN: 8373062939,

Misiaszek K., *Katecheza parafialna*, *Leksykon teologii pastoralnej*, [w:] Kamiński R., Przygoda W., Fialkowski M., Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2006. ISBN: 8373062939 s. 348 – 350.

Kraszewski J., *Po dziesięciu latach katechezy w szkole*, [w:] *Katecheta*, nr 2000:6, s. 4 – 10.

Murawski R., *Katecheza chrzcielna w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego czasów apostoelskich*, Wyd. Salezjańskie, Warszawa 1990.

Potocki A., *Katecheza między „niebem” a „ziemią” – między parafią a szkołą*, [w:] *Katecheta*, 2001, nr 2, s. 13 – 22.

Przybecki A., 2015. *Quaestiones theologiae pastoralis disputatae*, Polskie konteksty i inspiracje. Wyd. Wydziału Teologicznego UAM, Poznań 2015. ISBN 978-83-65251-23-7.

Tomasik P., *Charakterystyka Dyrektorium Ogólnego o Katechizacji*, [w:] Marek, Z., (red.), *Katecheza Kościoła w świetle Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, Wyd. WAM, Kraków 1999. ISBN 83-7097-605-0, s. 44 – 65.